

Aleksandar Bošković¹Filozofski fakultet/ Institut društvenih nauka,
Univerzitet u Beogradu**SOCIOLOG KOJI NIJE BIO OVDE:
RACIONALNOST, ANTROPOLOGIJA I
RAYMOND BOUDON²**

Apstrakt: Tekst predstavlja kratak pregled najvažnijih ideja nedavno preminulog francuskog sociologa Raymonda Boudona (1934-2013). U tekstu se takođe navode neki mogući razlozi za to što je, i pored svoje svetske slave i uticaja, kao i uticaja koje su imale njegove teorije, Boudon ostao gotovo potpuno nepoznat na području nekadašnje Jugoslavije – sa izuzetkom prevoda knjige *Déclin de la morale? Déclin des Valeurs?* objavljene u Podgorici 2005, i nedavno prevedene njegove intelektualne autobiografije, *La sociologie comme science*, koju je u Zagrebu 2012. objavila Naklada Jesenski i Turk. Neke Boudonove ideje, pre svega kad se radi o raspravama o racionalnosti i relativizmu, su izuzetno značajne i za društvene i humanističke nauke uopšte, uključujući tu i antropologiju. Boudonova dijagnoza razloga krize savremene sociologije – usled kombinacije destruktivnih uticaja postmodernizma i dekonstrukcije – takođe je nešto sa čime se mogu složiti mnoge kolegice i kolege u drugim naučnim disciplinama. Njegove važne modifikacije teorije racionalnog izbora uticale su na to kako tumačimo konflikte u savremenom svetu, pre svega kada se radi o istočnoj Africi.

¹ aleksandarbos@gmail.com

² U vreme pisanja ovog teksta, njegov autor je bio angažovan na projektu "Društvene transformacije u procesu evropskih integracija – multidisciplinarni pristup" (III 47010), koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije. Istraživanje o mestu i ulozi Raymonda Boudona u društvenim naukama započeto je aprila 2011, a nastavljeno u punom obimu septembra 2013, u oba navrata dok sam bio gost Max Planck instituta za socijalnu antropologiju u Halleu (Nemačka), zbog čega izuzetnu zahvalnost dugujem direktorima ovog Instituta, dr Chrisu Hannu i dr Güntheru Schleeu. Takođe se zahvaljujem Suzani Ignjatović i profesoru Bruceu Kapfereru, koji su mi poslali kopije svojih neobjavljenih radova. Koleginica Ignjatović je pomogla u ispravljanju nekih nejasnoća i grešaka iz prve verzije ovog rada. Inače, ovaj tekst je napisan za vreme boravka na Max Planck institutu za socijalnu antropologiju u Halleu, septembra 2014, uz podršku stipendije DAAD, SR Nemačke. Ovde izneseni stavovi i opservacije ni na koji način ne odražavaju mišljenje i stavove DAAD, dr Hanna, dr Schleea, dr Ignjatović, prof. Kapferera, niti Max Planck Instituta za socijalnu antropologiju.

Ključne reči: sociologija – istorija; sociologija – metodologija; Raymond Boudon; racionalnost; sociologija i antropologija; racionalni izbor.

Uvodne napomene: *Le sociologue qui n'était pas là*

U ovom tekstu bavim se recepcijom rada i nekim idejama Raymonda Boudona, kao i njegovim pomalo paradoksalnim statusom u društvenim naukama. Ovo važi za njegov položaj i u njegovoj zemlji, Francuskoj,³ ali mene zanima pre svega situacija u državama nekadašnje Jugoslavije, koje još uvek predstavljaju relativno homogen kulturni i naučni prostor, pre svega zbog korišćenja jezika koji su međusobno razumljivi (što onda omogućava i čitanje knjiga koje se prevode i u Beogradu i u Ljubljani i u Sarajevu i u Zagrebu, gostovanja predavača, itd.). Boudon je na neki način, da se poslužim metaforom iz popularne kulture (filmova i knjiga), *čovjek koji nije bio ovde* – odnosno, bio je, ali vrlo posredno, a kada se konačno pojavio, kao autor knjige prevedene 2012, bilo je to sa priličnim zakašnjenjem. Prva Boudonova knjiga na našim prostorima objavljena je u Podgorici nekoliko godina ranije, 2005, ali ona, koliko mi je poznato, nije proizvela prikaze niti rasprave o njegovom delu.⁴ Razlozi za ovo kašnjenje su samo donekle posledica razvoja u istoriji i metodologiji sociologije (i određenog kašnjenja tamo gde je ova naučna disciplina bila ograničena marksističkim determinizmom i redukcionizmom – što je onda imalo za posledicu gotovo histeričan otpor svemu što je iole ličilo na liberalizam ili individualizam), njih treba tražiti i u sociopolitičkom i istorijskom razvoju određenih društava i sklonosti ka kolektivističkim pristupima i idejama. Raymond Boudon nije iza sebe ostavio sledbenike niti bilo kakvu "školu", a njegovo insistiranje na čitanju i re-

³ Ovde je vrlo indikativna rečenica jednog od komentatora na društvenim mrežama, potpisanog samo kao "Jean": "Raymond Boudon je bio francuski savremeni sociolog najpoznatiji u svetu, osim u Francuskoj, gde je ostao potpuno nepoznat". <http://www.enquete-debat.fr/archives/hommage-a-raymond-boudon-pourquoi-les-intellectuels-naiment-pas-le-liberalisme-69711>. Naravno, nije bilo baš tako – o čemu svedoče i mnogobrojna priznanja koja je dobio u sopstvenoj zemlji, a koja će biti pomenuta u nastavku ovog teksta. I pored povremenih poziva na bojkot njegovog dela od strane levo orijentisanih francuskih intelektualaca, Boudonove ideje se izučavaju u okviru programa iz sociologije na mnogim univerzitetima, kao i na kursovima iz ekonomskih i društvenih nauka (fr. *sciences économiques et sociales* – SES) u srednjim školama. Takođe se, nakon njegove smrti, sa zvaničnom izjavom saučešća oglasila i Geneviève Floraso, ministarka Visokog obrazovanja i nauke (Florasó 2013).

⁴ Izuzetak predstavlja tekst Mileve Filipović objavljen u *Sociologiji*, koji se bavi nešto širim kontekstom savremene francuske sociologije. Jedan njegov tekst (objavljen na engleskom u časopisu *Theory & Society* 1988) je preveden i objavljen na slovenačkom u *Časopisu za kritiko znanosti* pre nekoliko decenija (Boudon 1990).

interpretaciji klasika sociologije (koje je često uključivalo i otkrivanje elemenata koje dosadašnji njihovi interpretatori nisu primetili) bilo je usmereno na pre svega na aktivno korišćenje njihovih ideja u razumevanju savremenih društvenih procesa. Pojedinačne odluke, koje se nalaze u središtu Boudonovih interesovanja, su odluke koje se donose unutar društva, koje donose akteri situirani u određenom socijalnom kontekstu – pa prema tome ni izbori koji ove osobe donose ne moraju biti optimalni niti nužno zadovoljavajući.

Osnovna namera ovog teksta je da doprinese otvaranju tema koje su bile prisutne u Boudonovom radu, kroz pominjanje nekoliko koncepata koji su meni najzanimljiviji, i koji su uticali na moj rad u poslednjih nekoliko godina. Verovatno ključan pojam Boudonovog opusa je *racionalnost*, a čitav njegov opus bi se mogao shvatiti i kao pokušaj da se izgradi jedna konsekventna *teorija ljudske racionalnosti*. Da li je izgradnja jedne ovakve teorije moguća, ostaje da se vidi. Za kognitivne pristupe u njegovom naučnom i intelektualnom projektu, najbolje je početi od detaljne studije koju je uradila Ignjatović (2014b) – mada je, iz nešto drugačije, neo-Weberovske perspektive zanimljiva i kratka knjiga Hamlin (2002), dok je, što se prevođenja njegovih knjiga u našem regionu tiče, intelektualna autobiografija svakako dobar početak. Ali, da se vratimo čoveku koji nije bio ovde.

Kada je 10. aprila 2013. godine u Parizu umro Raymond Boudon, jedan od najpoznatijih i najuticajnijih savremenih svetskih sociologa,⁵ profesor emeritus Univerziteta u Parizu IV (Sorbone, gde je predavao od 1967. do 2002.),⁶ ta vest

⁵ Ovaj stav je zasnovan pre svega na međunarodnom uticaju i prisustvu Boudona u uređivačkim odborima i redakcijama – v. napomenu 5.

⁶ Rođen 27. januara 1934. u Parizu, Boudon je 1958. završio filozofiju na École normale supérieure, a za vreme obaveznog vojnog roka, tokom rata u Alžiru, radio je na psihološkim istraživanjima u mornarici (CERPA). Ovo je uticalo na to da poboljša svoje poznavanje primenjene statistike. Još za vreme studija (1956/57) boravio je u Freiburgu u Nemačkoj, gde je slušao predavanja Heideggera i Jaspersa. 1961. oženio se sa Nemicom Rosemarie Riessner, čija je porodica iz Istočne Nemačke 1945. izbegla u Bavarsku. Raymond Aron je posredovao da Boudon dobije stipendiju fondacije Ford i školsku godinu 1961/62 proveo na Univerzitetu Columbia, gde je upoznao Lazarsfelda, Liptona i Mertona. Počinje da radi u CNRS, ali onda ponovo sledi godina u inostranstvu, sada na Harvardu (1964/65). Po povratku u Francusku, predaje kao naučni saradnik na Univerzitetu u Bordou (Bordeaux), a bio je i asistent Lazarsfeldu dok je ovaj bio gostujući profesor u Francuskoj. Doktorirao je sociologiju na Sorboni 1967, sa tezom *L'Analyse mathématique des faits sociaux* (mentor Jean Stoezel). Mentor dodatne teze, *À quoi sert la notion de structure?* (1968.) bio je Aron. Ova druga teza je predstavljala kritiku francuskog strukturalizma (koji će kasnije Boudon podsmejljivo zvati *French theory*) i to dok je ovaj još uvek bio u svom vrtočlavlom usponu. Za svog "pravog učitelja" je smatrao Stoezela, koji je insistirao na uvođenju kvantitativnih metoda, bio prvi profesor socijalne psihologije u Francuskoj, kao i ključna ličnost za osnivanje francuskog Instituta za istraživanja javnog mnjenja (IFOP). Boudon je bio

je u Srbiji (kao i u čitavom regionu) prošla prilično nezapaženo. Osim jedne kolegice koja se bavi Boudonom i koja je odbranila doktorat na Odeljenju za sociologiju Filozofskog fakulteta sa radom o ovom sociologu (Ignjatović 2014b), kao i još nekoliko autora (Filipović 2008, Dekić 2013, Hazdovac Bajić 2013), teško da je neko na području bivše Jugoslavije čuo za njega. Doduše, u Zagrebu je 2012. objavljen prevod knjige *La sociologie comme science*, a tekstovi Hazdovac Bajić, Dekića i Ignjatović (2012, 2013) su prikazi baš tog prevoda, knjižice od stotinak strana koja kombinuje Boudonovu intelektualnu autobiografiju sa njegovim idejama o mestu i ulozi sociologije, nakon pet decenija vrlo aktivnog prisustva u ovoj nauci. Uz Alaina Tourainea, Michela Croziera i Pierrea Bourdieua, Boudon je smatran za najuticajnijeg francuskog sociologa u poslednjih pola veka.⁷ Ponekad posmatran kao rival i oponent pre svega (kod nas veoma omiljenom) Bourdieuu, Boudon je u poslednjih par decenija bio urednik nekih od najznačajnijih socioloških knjiga i kolekcija tekstova,⁸ a bio je i član čitavog niza vrlo prestižnih institucija, kao što sufrancuska Académie des Sciences morales et politiques, zatim Academia Europaea, bio je strani član Britanske akademije (British Academy) i Američke akademije umetnosti i nauka (American Academy of Arts and Sciences), zatim član Međunarodne akademije humanističkih nauka iz Sankt Peterburga, Royal Society of Canada, Central European Academy of Arts and Sciences, itd. Takođe je bio član (*fellow*) Center for

posebno ponosan kada je 27. maja 1990. u svojoj 57. godini izabran u Académie des Sciences morales et politiques, na mesto upražnjeno nakon Stoetzelove smrti. Od 1969. do 1971. rukovodi Centrom za sociološka istraživanja u okviru CNRS, nakon čega postaje osnivač i direktor Grupe za studije sociološke metodologije i analize (GEMAS), kojom je rukovodio do 1999. Redovan profesor na Sorboni postaje 1978. Slavu stiće sa objavljivanjem knjige *l'Inégalité des chances* (1973), za koju je dobio i nagradu francuske Akademije. Još nekoliko Boudounovih knjiga su nagrađivane u Francuskoj, a za *Le juste et le vrai: études sur l'objectivité des valeurs et de la connaissance* (1995) je dobio i evropsku nagradu u oblasti društvenih nauka, Amalfi (Giner 2013: 698; biografski podaci su uglavnom izloženi prema Mesure 2013).

⁷ Ovom tvrdnjom počinje tekst na francuskoj Wikipediji – http://fr.wikipedia.org/wiki/Raymond_Boudon

⁸ Boudon je bio urednik za sociologiju višetomne *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* (Elsevier, 2002). Takođe je, zajedno sa svojim kolegama Mohammedom Cherkaouijem i Jeffryjem Alexanderom priredio četvortomnu *The Classical Tradition in Sociology: The European Tradition* (Sage, 1997). U Francuskoj je bio urednik *L'Année sociologique*, a bio je i u redakcijama ili uređivačkim odborima *Revue française de sociologie* (Paris), *Commentaire* (Paris), *Rationality and Society* (Chicago), *The American Journal of Sociology* (Chicago), *Theory and Decision* (Berlin), *European Sociological Review* (Oxford), *Thesis* (Moskva) i *Revue suisse de Sociologie* (Berne). *Festschrift* koji su povodom njegovog 75. rođendana priredili Cherkaoui i Peter Hamilton, *Raymond Boudon, A Life in Sociology: Essays in Honour of Raymond Boudon*, ima 4 toma i 1624 strane (Oxford: Bardwell, 2009).

Advanced Study in the Behavioral Sciences, bio je jedan od osnivača i prvi predsednik Evropske sociološke akademije, kao i gostujući profesor na čitavom nizu vodećih svetskih univerziteta, među kojima su Harvard, Oxford, Laval, kao i univerziteti u Ženevi, Čikagu, Santiago de Chile i Stokholmu, nosilac niza najviših priznanja u svojoj zemlji (uključujući tu i Legiju časti, Orden viteza umetnosti i književnosti, i druge), itd. (Mesure 2013, Chazel 2013b, Bastin 2013, Valade 2013, Fioraso 2013, Crapez 2013, Jaigu 2013).

Ono što je Boudona činilo posebno značajnim jeste njegovo aktivno učešće u teoretskim raspravama koje su se vodile i izvan francuske sociologije – bilo kakva provincijalnost mu je bila potpuno strana. Ovo se vidi i iz njegovog aktivnog učešća u Evropskoj sociološkoj akademiji. S druge strane, za razliku od nekih njegovih savremenika (kao što je bio Bourdieu), koji su voleli "svetlosti pozornice" i rado se odazivali pozivima medija da o svemu i svačemu daju svoje mišljenje, Boudon je bio daleko oprezniji i umereniji (Chazel 2013a; Valade 2013: 304). Iako je prihvatao da uređuje edicije kod različitih izdavača i u različitim zemljama (bio je urednik "plave biblioteke", *Sociologije*, u PUF, saradivao je i u Dordrechtu, uređivao sociologiju za *Encyclopædia Universalis*, itd.), i odazivao se pozivima za akademsku saradnju, sebe je uglavnom doživljavao kao *nomada*. Za Boudona je pravo mesto za sučeljavanje argumenata bila sociološka debata, a ne nastup na pozornici, prilog snimljen pod svetlima reflektora, ili emitovan u večernjim vestima.⁹ Hedström kao najvažnije navodi Boudonov doprinos pre svega u tri međusobno povezane oblasti: "1. insistiranje na tome da se sociološka objašnjenja zasnivaju na akterima, a ne na činiciocima; 2. njegov generativni stav prema objašnjenjima, sa akcentom na mehanizmima [objašnjenja]; i 3. njegova široka teorija akcije zasnovana na razumu" (Hedström 2013: I). Isti autor navodi da je Boudonovo insistiranje na naučnosti sociologije i da su njegovi uvidi u sociološku metodologiju u stvari bili znatno pre vremena, a da je danas njegov generativni metod socioloških objašnjenja praktično postao "opšte mesto", pre svega u analitičkoj sociologiji. Ili, kako navodi Hedström: "Objasniti nešto znači izgraditi model koji pokazuje kako akteri u međusobnoj interakciji mogu proizvesti ishod koji se objašnjava" (2013: II).

⁹ Kratko (ali veoma jasno) poređenje njihovih metoda i dometa daje Ignjatović (2014a: 363-367). U radu u istom zborniku, Bošković (2014: 332-333) razmatra Boudonov značaj u kontekstu otpora liberalizmu u Srbiji (kao i bivšoj Jugoslaviji). Kada se radi o reakcijama na njegovu smrt u Francuskoj, više autora je u prvi plan istaklo baš kontrast sa Bourdieuom (kao i već pomenuto mišljenje da je izgleda Boudon bio daleko poznatiji u svetu, nego u svojoj zemlji), kao na primer Charles Jaigu, koji je, pišući u dnevnom listu *Le Figaro* 12. aprila 2013, napisao da je Boudon "bio u pravu protiv Bourdieua" – igra reči koja malo bolje zvuči na francuskom, gde se upotrebljava izraz koji označava *razum* – "*l'homme qui avait raison contre Pierre Bourdieu*", što bi se moglo prevesti i kao "čovjek koji je imao (odnosno koristio) razum protiv Bourdieua".

Modeli objašnjenja u glavama pripadnika elita

Boudon je još početkom 1970-ih doveo u pitanje model objašnjenja koji se zasnivao na statistici – "statističke analize ne objašnjavaju podatke koji se posmatraju, već ih samo predstavljaju u sažetom obliku" (Hedström 2013: II). Kako navodi Hedström, u *Festschriftu* posvećenom Paulu Lazarsfeldu Boudon je napisao i sledeće: "*Razumevanje* jedne statističke strukture u mnogim slučajevima znači graditi generišuću teoriju ili model (...) koji uključuje posmatranu empirijsku strukturu kao jednu od svojih konsekvenci" (1979: 51-52). Više autora koji su poslednjih godina pisali o njemu (Hedström, Manzo, Edling) su istakli da je izgleda Boudon smatrao svoje razmatranje mesta i uloge racionalnosti kao sopstveni ključni doprinos sociologiji. U svojim razmatranjima razloga i načina na koji pojedinci dolaze do određenih odluka, on polazi od *metodološkog individualizma*, ali uz posebno poštovanje za doprinose Tocquevilla, Durkheima i Webera, koji su uzimali u obzir načine na koje se određene ideje oblikuju u društvenom kontekstu (Edling 2014: 248; upor. Boudon 2006). Pošto je društvo proizvod manje više autonomnih i racionalnih pojedinaca, njihovi odnosi se ne mogu objasniti socijalnim determinizmom – što je zamka u koju su upadali naučnici pod uticajem marksizma. Društveni odnosi nisu određeni nekakvim totalizujućim zakonima, već ponašanjem koje je racionalno i koje zavisi od određenih konteksta (fr. *la rationalité des comportement*).

Ovakav stav ima značajne posledice za razumevanje i tumačenje društvenih odnosa, pa su i razmimoilaženja Boudona i Bourdieua na neki način odslikavala sukobe Raymonda Arona i Jean-Paula Sartrea u prethodnoj generaciji francuskih intelektualaca. Naime, Aron¹⁰ je zamerio Sartreu i njegovim sledbenicima da su "više voleli plodnost rezonovanja nego preciznost [naučnih] sudova". Ovo je bilo nalik na stav koji je Boudon podsmešljivo izrazio o zvezdama francuskog strukturalizma i dekonstrukcije, od Foucaulta do Derride, u razgovoru za *Le Figaro*, 2012: "Pripadnici *French theory* su trčali za pažnjom u medijima, jureći za originalnim i novim, mnogo više nego što su se trudili da kultivšu [ono što je]pravedno i istinito" (Jaigu 2013).¹¹Boudon je bio ubeđen da je kombinacija postmodernizma i konstruktivizma u društvenim i humanističkim naukama, uz konkretne praktično-političke zahteve koji joj se postavljaju, dovela sociologiju u situaciju da se pretvori u disciplinu koja se bavi

¹⁰ Još jedan veliki sociolog (i član francuske Akademije) koji je bio iznenađujuće malo poznat na ovim prostorima, mada se njime bavio profesor Aljoša Mimica, sjajan sociolog i *čovek dosledno liberalne orijentacije*. Možda je – kao i u Boudonovom slučaju – razlog takođe bila Aronova *liberalna orijentacija*, kao i njegova bespoštedna kritika francuskih levičarskih intelektualaca.

¹¹ "Les membres de la French theory ont couru après la notoriété médiatique via l'inattendu et le nouveau plus qu'ils n'ont cherché à cultiver le juste et le vrai".

opisivanjem i esejistikom.¹² Ovo je doprinelo tome da se sociologija nađe u krizi, ali situacija nije bezizlazna. Ono što bi trebalo uraditi da bi se ovaj trend preokrenuo jeste povratak *naučnom metodu*, metodu koji je bio karakterističan za radove "klasika" discipline, i to pre svega kroz kombinaciju "metodološkog singularizma" (odnosno usredsređivanja na konkretne i jasno određene fenomene) i "metodološkog individualizma" (Manzo 2011). Za sociologe, *metodološki individualizam* znači da proučavanje društva ne može samo biti ograničeno na proučavanje pojedinaca (što je očigledno), već da se objašnjenjaširih fenomena kojima se bave – a to mogu biti odnosi među polovima, društvene klase, moć, politika, obrazovni sistem, siromaštvo, glad, itd. – nalaze u karakteristikama pojedinaca. U sledećem odeljku ovog teksta dajem primer kako se ovaj metod može koristiti, na primeru proučavanja obrazovnog sistema.

Kada se radi o primeni ovakvih stavova na tumačenje specifičnih društvenih odnosa, ovo je u skladu sa Boudonovim shvatanjem *aksiološke racionalnosti*, koja dolazi od izražaja kada se radi o socijalnim vrednostima, odnosno moralu.¹³ Moralne kategorije su proizvod kumulativnog razvoja ljudskih društava, i kada se o njima radi, nema mesta relativizmu. Moralni relativizam je za Boudona neprihvatljiv,¹⁴ a ovako shvaćena aksiološka racionalnost mu je poslužila i da u svojoj intelektualnoj autobiografiji lamentira nad "mitom o francuskom egalitarizmu", koji je "ugodno fiksiran u glavama francuske političke i kulturne elite, ali ne u realnosti" (Boudon 2012; cit. prema Edling 2013: 248).

Racionalnost, relativizam i antropologija

Boudonova prva značajna knjiga, *L'Inégalité des chances*, ustanovila je njegovu reputaciju beskompromisnog autora, koji insistira na strogo naučnim objašnjenjima, a nasuprot nekim popularnim predstavama i povlađivanju uku-

¹² Ova kritika se može primeniti i na antropologiju. Sam Boudon je više puta naglašavao da se "protivi relativizmu koji je usledio kao posledica pokreta iz 1968" – v. npr. http://www.asmp.fr/fiches_academiciens/boudon_quelques_mots.htm

¹³ Boudon definiše *aksiološku racionalnost* kao tip racionalnosti koja pruža osnovu za vrednosne sudove i vrednosna osećanja (Boudon 2010). Aksiološka racionalnost se pre svega odnosi na to kako ljudi procenjuju situacije u kojima se ne nalaze. Zbog svoje veoma važne moralne dimenzije, *aksiološka racionalnost* se razlikuje od *psihološke* (koja se odnosi pre svega na emocije i verovanja) i *ekonomske racionalnosti* (koja se odnosi pre svega na ono što je korisno za pojedinca), i izgleda da joj je Boudon pridavao nešto veći značaj.

¹⁴ A u poslednjih desetak godina izgleda da je imao dosta problema sa prihvatanjem onoga što je zvao "relativističkim preterivanjima". U svojoj vrlo zanimljivoj studiji, brazilska sociološkinja Hamlin koristi njegovu teoriju kognitivne racionalnosti da bi "odbranila društvene nauke od ekstremnog relativizma" (Hamlin 2002).

sima javnosti. I pored sjajnog uspeha koji je postigla u francuskoj akademskoj zajednici, knjiga nije bila naročito popularna kod čitalaca – možda zato što je, kako je rekao Aron, zahtevala da se čita "sa olovkom u ruci" (dakle, vrlo pažljivo). Takođe, ova knjiga je ponudila preciznu analizu društvene realnosti, koja je bila daleko od "idilične" (Chazel 2013b: 429).

Nakon preispitivanja *nejednakih šansi* koje ljudi imaju kako u školskom sistemu, tako i u društvu, Boudon se zainteresovao za posledice određenih aktivnosti, kao i za teškoće u pronalaženju "dobrih razloga" za određene postupke. Knjiga *Nejednakost šansi* pojavila se u specifičnom društvenom trenutku, početkom 1970-ih, kada se smatralo da će demokratizacija obrazovanja (pod čime se podrazumevalo to da je *više ljudi nego ikada ranije imalo pristup obrazovanju*) pomoći socijalnoj mobilnosti. Smatralo se da će bolje diplome dovesti do boljih poslova, a kako će svi steći bolje diplome u odnosu na prethodnu generaciju – to znači da će svi imati bolje poslove. Međutim, to nije bio slučaj. Ono što se na engleskom naziva *level playing field* u stvari ne postoji. Štaviše, istraživanja pokazuju da dostupnost obrazovanja nije imala nikakvog efekta na socijalnu mobilnost. Kako je Boudon pisao na drugom mestu: "Javnost jasno priznaje postojanje nejednakosti" (2004: 30). Socijalni status roditelja je odlučujuće delovao na to da li će njihova deca nastaviti da se školuju – na primer, fakultetski obrazovani roditelji su želeli da i njihova deca završe fakultete. Međutim, to nije bio slučaj sa manje obrazovanim roditeljima. Obrazovanje utiče i na socijalnu mobilnost tako što bi neko iz npr. radničke porodice ko bi se posvetio advokatskoj karijeri tokom svog školovanja oslabila ili oslabio veze sa svojom porodicom i vršnjacima – do čega ne bi došlo ukoliko bi se ovakvoj karijeri posvetilo dete iz više klase. Prema tome, pripadnost određenoj društvenoj klasi reprodukuje nejednakosti, koje se posle reprodukuju i kroz obrazovni sistem.

Metodološki individualizam se matematički može prikazati i sledećom formulom:

$$S = f [a (r, C)]$$

gde je S: društveni fenomen koji treba objasniti ;

f: posledica koja proizilazi iz; a: individualnih akcija; r: zbog bilo kojih razloga; C: u društvenom kontekstu.

Kada se radi o *nejednakosti šansi*, ova formula se može predstaviti na sledeći način:

društveni fenomen (S)	posledice koje proizilaze (f)	individualne akcije (a)	individualni razlozi (r)	društveni kontekst (C)
Blokirana socijalna mobilnost, i pored demokratizacije obrazovanja.	"Usko grlo" – višak diploma na ulasku na tržište rada.	Svako studira sve duže.	Očekivanje da će svako, zahvaljujući diplomu, doći do prestižnog socijalnog statusa.	Šanse za obrazovanje su bolje za sve, bez obzira na socijalno poreklo, ali tržište rada se ne razvija dovoljno brzo.

Na osnovu dostupnih podataka iz industrijalizovanih društava, Boudon je pokazao da u stvari što više ima diploma, to je diplomiranima teže da nađu zaposlenje na tržištu rada – pre svega jer se tržište rada razvija daleko sporije od obrazovnog sistema. Ovo je nazvao efektom *neutralizacije*. Drugo, da bi deca imala isti socijalni status kao i njihovi roditelji, potrebno je da njihove diplome budu vrednije, što je posledica efekta *apsorpcije*. U svakom slučaju, dolazi do neželjenih posledica – i pored svakako pozitivne činjenice da danas više dece i mladih ima pristup obrazovanju.

Tokom čitave svoje karijere, Boudon je tragao za generalizacijama fenomena koji su rezultat pojedinačnih aktivnosti. Pojedinci su svesni svojih akcija i nastoje da predvide njihove rezultate. Boudon se oštro suprotstavljao autorima koji su smatrali da se ljudi ponašaju "iracionalno" – to je, prema njemu, pokazivalo suštinsko nerazumevanje problema, jer se ljudi često ponašaju daleko racionalnije nego što to akademskim posmatračima izgleda.¹⁵ Jedan primer za ovo se može videti iz istraživanja Centra za politikološka istraživanja i javno mnjenje Instituta društvenih nauka u Beogradu između 1990. i 2005. (u periodu dok su ova istraživanja naručivana i obavljana). Naime, pokazalose da su npr. birači u Srbiji uvek glasali na *predvidiv način* – između ostalog, i zato što su im poruke koje su im tokom 1990-ih godina stizale od partija na vlasti (SPS i SRS) bile jasne i razumljive, za razliku od poruka opozicionih partija.¹⁶

¹⁵ Za kritiku onoga što Popper naziva "princip racionalnosti", v. Wettersten 2012: 104-105.

¹⁶ Ovo je, naravno, vrlo uopštena konstatacija. Rezultati istraživanja pokazali su da je ovaj Centar jedini pogodio sve rezultate izbora u Srbiji. Ovakvi rezultati su bili u suprotnosti sa analizama "pro-demokratskih" i antinacionalističkih aktivista, koji su insistirali na "iracionalnom" (ponekad podsmešljivo nazvanom i "populističkom") ponašanju glasača. Jer, prema ovim rezultatima, ljudi u Srbiji su praktično glasali za režim koji im je doneo ratove, sankcije i opšte siromaštvo. Međutim, jedna od predizbornih poruka SPS-a, "*Sa nama nema neizvesnosti*", je predstavljala poruku kakvu su ljudi u

Pojedinci uvek imaju *dobre razloge* za određene postupke. Na primer, ljudi glasaju kada veruju da je demokratija (i njihovo učešće u demokratskom procesu, kroz glasanje) nešto vredno (što je aksiološki razlog), zatim da će njihovo učešće doprineti očuvanju demokratije (takođe aksiološki razlog), kao i da postoji partija koja će biti bolja od drugih ako dođe na vlast (kognitivni razlog – Tena-Sánchez 2013: 15). Pojedinci ne samo da se ponašaju racionalno, već pokušavaju da izračunaju "troškove" koje im određena odluka donosi – naravno, uvek, što bi rekao veliki američki ekonomista Gary Becker (1962), u skladu sa informacijama kojima raspolažu. Izbor akcija koje će pojedinci preduzeti će donekle zavisiti od sredine (jer su pojedinci socijalni akteri), ali postoji još elemenata koji će uticati na izbor, kao što su verovanja, vrednosti i moralna osećanja. I pored insistiranja na naučnim (mogli bismo čak reći i "objektivnim") modelima objašnjenja, Boudon je verovao i u mogućnost sociologije (kao i društvenih nauka uopšte) da doprinesu promenama u društvu (Boudon 1983). Ovo je možda povezano sa njegovim ličnim verovanjem u suštinsku racionalnost ljudskih bića.

U antropologiji je pojam racionalnosti imao zanimljivu predistoriju. Rani antropolozi su pretpostavljali "racionalno" ponašanje aktera – mada uz pretpostavku da manje razvijena (takozvana "primitivna", kako se nekada govorilo) društva poseduju drugačije oblike racionalnosti. Međutim, kako su isticali autori poput francuskog filozofa Lévy-Bruhla početkom XX veka, ova racionalnost ni u čemu nije bila "bolja" ni "razvijenija" od one koja je postojala u industrijalizovanim društvima.¹⁷ Klasična antropološka studija Evans-Pritcharda među Azandima u Sudanu pokazala je da su Azandi barem podjednako "racionalni" kao i Englezi (Evans-Pritchard 1937). Njegove stavove je kasnije kritikovao Winch (1958), u svojoj kritici "zapadne racionalnosti", a rasprave o racionalnosti su ponovo dospele u fokus interesovanja u društvenim naukama i antropologiji posle objavljivanja tekstova koje je priredio Wilson (1970). One manje ili više traju već četiri decenije, a u poslednjih nekoliko godina dobile su zanimljive obrte sa uvođenjem terminoloških novina, kao što je, na primer, takozvani "ontološki zaokret" (engl. *ontological turn*). I mada neke od ovih novina verovatno i nisu to-

neizvesnim vremenima želeli da čuju. I koja im je bila prihvatljiva. Ovo se može uporediti i sa trenutnim ponašanjem ruskog predsednika V. V. Putina, čija politika konfrontacije sa zapadnoevropskim i američkim političarima izgleda iracionalno. Međutim, Putin uživa apsolutnu podršku u svojoj zemlji (Rusiji) – a ruska javnost je javnost kojoj se on u stvari obraća sa svojim akcijama.

¹⁷Ovde nemam prostora ni vremena da se bavim recepcijom njegovog dela u društvenim naukama – samo želim da pomenem da su Lévy-Bruhla kritikovali najčešće oni koji nisu ni pročitali njegova dela (odnosno, pročitali su naslove, a ne šta je on u svojim knjigama i napisao), tako da se radi o možda najpogrešnije protumačenom autoru koji je pisao o tradicionalnim narodima iz prve polovine XX veka.

liko nove (Kapferer 2014 pokazuje do koje mere su utemeljene u "klasičnom" strukturalizmu), pošto savremeni naučnici vole nove stvari (ili koje im bar izgledaju kao nove), ovaj "zaokret" postaje tema o kojoj se sve više govori u savremenoj antropologiji (Lezaun 2014).

Boudon je koristio radove antropologa, pre svega u nastojanju da pokaže nedostatke relativizma. Štaviše, u jednom tekstu objavljenom pre desetak godina, on tvrdi da relativizam "predstavlja jednu od osnovnih teza savremene sociologije" (2005a: 157). On kritikuje kako kognitivnu, tako i kulturnu varijantu relativizma. Kao neko ko insistira na strogo naučnom metodu, za njega je ideja da su naučne teorije plod interpretacija (teza koju pripisuje prvo Kuhn i Feyerabendu) apsolutno neprihvatljiva. Za Boudona, promene u naučnim paradigmatama su pre svega rezultat argumentovanih diskusija među naučnicima i promene u specifičnim društveno-istorijskim okolnostima. U različitim periodima ljudske istorije, naučnici su imali "dobre razloge" (Boudon 2003) da podrže određene teorije. Kako se menjao društveni kontekst, tako su se menjali i ovi razlozi, pa prema tome i teorije. Naravno, postoji razlika između teorija koje su se održale dugo vremena jer nije bilo načina da se opovrgnu i – za Boudona daleko opasnije – situacije u kojoj, zbog kombinacije potražnje i postojanja bezobzirnih eksploatatora ove potražnje, dolazi do cvetanja "lažnog znanja" u onome što on zove "pseudo-naukama" (Boudon 2013). Principi koji održavaju ovo "lažno znanje" imaju ozbiljne političke i društvene konsekvence. S druge strane, kulturni relativizam (odnosno "kulturalizam", kako ga zove Boudon), koji dolazi do izražaja u postmodernističkom ukazivanju na probleme validacije naučnog saznanja, je neprihvatljiv jer izjednačava sve stavove i sve moralne vrednosti – što se kosi sa principima *aksiološke racionalnosti*. Ili, kako je napisao na jednom drugom mestu: "Kulturološke teorije su korisne. Ali treba reći da one nisu tačne" (Boudon 2004: 95).

Završne napomene: promena činjenica ili promena perspektive

Iako često odbacuju pojam racionalnosti kao nešto što je isuviše blizu ekonomiji ili politikolozima, i sociolozi i antropolozi se danas često nalaze u situaciji lika iz Molijerovog *Građanina plemića* (*Le Bourgeois gentilhomme*), koji, šokiran, otkriva da u stvari govori u prozi. Tako i oni daleko češće nego što su to svesni koriste teorije ljudske racionalnosti (upor. Hechter and Kanazawa 1997: 192). Racionalnost aktera pretpostavlja se u velikom delu savremenih antropoloških istraživanjima koja se bave konstrukcijom identiteta, kao i razlikama između identiteta i identifikacije. Dobri primeri za ovo su savremena istraživanja u istočnoj Africi koja sprovode Günther Schlee i njegovi saradnici. Kako je pisala Suzana Ignjatović, poredeći Boudonovu verziju teorije racionalnog izbora (TRI) sa njenom primenom kod Schleea:

U Schleeovoj konceptualizaciji teorije konflikta zasnovanoj na TRI, većina ovih principa [Boudonove TRI] su primenjeni. Prvo, epistemološki, u fokusu je pojedinačni akter, čak i ako se kolektivni akteri imenuju kao određeni etniciteti (Nuer, Mbororo, Garra su agregati individualnih izbora). Drugo, razumevanje razloga za izbor saveza, identifikacija, grupisanja ili ponovnog grupisanja aktera, jednak je objašnjenju (Schlee ostaje blizak Weberovskoj poziciji i ne traga za "supstantivnim faktorima" kao što su kultura, religija, itd.) Treće, konsekvencijalizam i instrumentalizam su uvek prisutni u eksplicitnoj vezi između izbora i akcije. Četvrto, akteri su racionalni u smislu da imaju "dobre razloge" za svoje delovanje (koji ne vode nužno "dobrim konsekvencama"). Peto, egoizam se implicira u orijentaciji aktera, a drugi "dobri uzroci" su samo retoričke "racionalizacije" u etničkim konfliktima. Šesto, princip maksimizacije je od ključne važnosti u Schleeovoj teoriji. Maksimizacija (kalkulacija aktera o troškovima i koristima) je osnovna premisa koja predstavlja mehanizam za konstrukciju identiteta. Na primer, ne postoji dati kolektivni identitet. Boranski identitet je rezultat identitetskih preferenci, a ne njihov uzrok. Konfliktne situacije su slične kvazi-tržištima koja nude mnoge opcije. Postoji stalan proces mapiranja identitetskih preferenci. Ne samo savezi i neprijatelji, već i odgovarajući kognitivni proizvodi su proizvod principa maksimizacije. Ovo je važna inovacija u Schleeovoj modifikaciji TRI. On je svestan mogućih kritika zbog ostavljanja po strani emocionalnih i [takozvanih] "iracionalnih sila". Njegovi razlozi korespondiraju "klasičnoj" TRI: akteri se ponašaju "kao da" su u proseku racionalni, mada su prisutne određene iracionalnosti. Identifikacija je konceptualizovana iz gradualističke perspektive (Schlee 2008: 27). Ne postoji linearni kauzalni odnos između konflikta i etniciteta, niti drugih markera identifikacije. Etnički, religijski, lingvistički i drugi identiteti nisu dati, oni su fleksibilni i odgovaraju, a i nalaze se u stalnom procesu promene – ne voljne, već prema određenim pravilima. Svaki specifični slučaj se može predstaviti kao kompleksni model "varijacije i kovarijacije" mnogobrojnih varijabli koje akteri тумаче. Prema tome, identifikacija liči na mapiranje skupa uređenih preferenci – kao, na primer, religije u odnosu na jezik. (Bošković and Ignjatović 2012: 293)

Odnos između shvatanja identiteta i racionalnosti je u središtu i drugih studija koje se bave etnicitetom i konstrukcijama identiteta (Kapferer 2012). Pomalo paradoksalno, Bošković (2013: 304-305) ističe da je Kapfererova komparativna studija ideologizacije konflikta u Šri Lanki i Australiji, sa pitanjima koja otvara i načinima na koje ta pitanja postavlja, verovatno relevantnija danas, nego kada je prvi put objavljena (1988). Zato bi možda trebalo očekivati da u godinama koje dolaze Boudonovo delo dobije znatno više pažnje. Jednostavno, modeli objašnjenja koje je on predlagao mogu se pokazati vrlo korisnim u razumevanju velikog broja aktuelnih procesa u svetu – kao i unutar pojedinih društava. Njegovo insistiranje na povezivanju analize na mikro i na makro nivou takođe se može pokazati kao veoma delotvorno – uostalom, ova vrsta povezivanja različitih nivoa uopštavanja ne bi trebala da predstavlja neki naročiti problem za antropologe.

Kad se sve ovo ima u vidu, logično deluje da jedan od autora koji su pisali o njemu postavlja pitanje njegovog vrlo приметnog *odsustva* sa nekadašnje ju-

goslovenske intelektualne scene, ali odmah pokušava da na to pitanje i odgovori, i to iz liberalne perspektive:

Nakon svega iznetog, jedno pitanje se nameće kao zagonetno: kako objasniti gotovo nikakav prijem Budonovih ideja u domaćim naučnim krugovima? Verovatno jedino logično objašnjenje leži u njegovoj dubljoj epistemološkoj poziciji koja se u potpunosti kosi sa determinističkom paradigmom koja je na jugoslovenskom akademskom prostoru dominirala više od polovine veka. Radi se o sledećem: dok su naši društvenjaci sve kolektivne ishode i društvene promene objašnjavali na osnovu raznih nomoloških, strukturalističkih i ontoloških zabluda, Budon je ove zablude temeljno i neumorno pobijao, i objašnjavao da svi makrofenomeni nisu ništa drugo do nenameravane agregatne posledice individualnih ponašanja ljudi koji teže svojim prizemnim, svakodnevnim interesima. Dok su se naši društvenjaci fokusirali na društvene strukture kao ključne uzroke društvenog ponašanja, Budon je išao korak dalje i insistirao na značaju koncepta ljudskog izbora za društveno objašnjenje. Dok su naši društvenjaci pričali o nužnostima u društvenom životu, Budon je dokazivao da je društvo samo međuzavisan skup igara koje pojedinci simultano igraju sa ciljem da pobeđe. Dok su naši društvenjaci tragali za prvim pokretačima društvenih kretanja (i verovali da su iste pronašli u klasama i materijalnim snagama društva), Budon je upozoravao na jalovost tih pokušaja i pozivao na jednu naučniju, i samim tim, znatno skromniju sociologiju (po Poperovim standardima). U suštini, dok su naši društvenjaci radili na jeziku društvenog ponašanja programiranog od strane sila koje operišu iza leđa ljudi, Budon je razvijao jezik individualne slobode. (Dekić 2013: 81)

Ostaje nam da se nadamo da će potreba (kao i pokazana praktična korist) "koncepta ljudskog izbora za društveno objašnjenje" postati jasnija u godinama koje dolaze. Boudonovo delo svakako pruža dovoljno osnova za to. A možda treba i da delimo Boudonov nepopravljivi optimizam i veru u sušinsku racionalnost ljudskog roda. I da očekujemo da će, sa nespornim interesovanjem koje se pojavilo za njegovo delo na našim prostorima u poslednjih nekoliko godina, ovaj sociolog konačno stići i do nas.

Bibliografija:

Biografski tekstovi

- AFP. 2013. Décès du sociologue Raymond Boudon. <http://www.lefigaro.fr/flash-actu/2013/04/11/97001-20130411FILWWW00509-deces-du-sociologue-raymond-boudon.php>
- Bastin, Gilles. 2013. Raymond Boudon, le théoricien de l' "individualisme méthodologique". *Le Monde* 12 avril. http://www.lemonde.fr/disparitions/article/2013/04/12/la-mort-de-raymond-boudon-sociologue_3158680_3382.html

- Bronner, Gérald. 2013. Boudon, un sociologue optimiste. *Le Figaro* 17 avril 2013, p. 16.
- Chazel, François. 2013a. "A ses yeux, la sociologie était tout sauf une science triste". *Le Monde* 12 avril. http://www.lemonde.fr/disparitions/article/2013/04/12/a-ses-yeux-la-sociologie-etait-tout-sauf-une-science-triste_3158889_3382.html
- . 2013b. In memoriam Raymond Boudon (1934-2013). *Sociologie du Travail* 55(4): 427-430.
- Crapez, Marc. 2013. Hommage    Raymond Boudon. *Contrepoints* 17 avril 2013. <http://www.contrepoints.org/2013/04/17/121817-hommage-a-raymond-boudon>
- Fioraso, Geneviève. 2013. Hommage de Geneviève Fioraso au sociologue Raymond Boudon. <http://www.enseignementsup-recherche.gouv.fr/cid71446/page.html>
- Floury, Loïc. 2013. Raymond Boudon, un sociologue libéral perdu chez les holistes. *Contrepoints* 12 avril 2013. <http://www.contrepoints.org/2013/04/12/121402-raymond-boudon-un-sociologue-liberal-perdu-chez-les-holistes>
- Giner, Salvador. 2013. Raymond Boudon (1934-2013). *Revista Internacional de Sociologia* septembre 2013, p. 697-699.
- Hedström, Peter. 2013. Raymond Boudon (1934-2013). *Revue française de sociologie* 54(2): I-III.
- Jaigu, Charles. 2013. Raymond Boudon, le sociologue qui cultivait le juste et le vrai. *Le Figaro* 12 avril 2013, p. 29.
- Laine, Mathieu. 2013. Le sourire de Raymond Boudon. *Le Monde* 12 avril 2013. http://www.lemonde.fr/disparitions/article/2013/04/12/le-sourire-de-raymond-boudon_3158986_3382.html
- Langlois, Simon. 2013. Raymond Boudon (1934-2013), sociologue et ami du Québec. http://www.contact.ulaval.ca/article_blogue/raymond-boudon-1934-2013-sociologue-et-ami-du-quebec/
- Lindenberg, Siegwart. 2013. Raymond Boudon, a personal view. *L'Année sociologique* 63(2): 295-300.
- Mesure, Sylvie. 2013. Hommage    Raymond Boudon. *Sociologie* [En ligne], N  3, vol. 4 | 2013, mis en ligne le 22 août 2013, consulté le 13 septembre 2014. URL : <http://sociologie.revues.org/1967>
- Tena-Sánchez, Jordi. 2013. Raymond Boudon (1934-2013):un te  rico social analítico. *Revista Espa  ola de Sociolog  a* 20(1): 13-17.
- Valade, Bernard. 2013. Raymond Boudon (1934-2013). *L'Année sociologique* 63 (2): 301-305. <http://www.enquete-debat.fr/archives/hommage-a-raymond-boudon-pourquoi-les-intellectuels-naiment-pas-le-liberalisme-69711>

Op  ta bibliografija

- Becker, G.S. 1962. Irrational behavior and economic theory. *The Journal of Political Economy* 70(1):1–13.
- Bošković, Aleksandar. 2013. Kapferer, Bruce, et al., *Legends of People, Myths of State*, 2nd ed. 2012; Hobart, Angela, and Bruce Kapferer (eds.), *Contesting the State*, 2012. *Zeitschrift für Ethnologie* 138(2): 301-306.
- . 2014. Dometi kritike liberalizma, u: Veselin Vukotić (ur.), *(Anti)liberalizam i ekonomija*. Beograd: Institut društvenih nauka.
- Bošković, Aleksandar, and Suzana Ignjatović. 2012. Understanding ethnic conflicts through rational choice: A review article. *Ethnos* 77(2): 289-295.
- Boudon, Raymond. 1973. *L'Inégalité des chances*. Paris: Armand Colin.
- . 1979. Generating models as a research strategy, u R. K. Merton, J. S. Coleman, and P. H. Rossi (eds.), *Qualitative and Quantitative Social Research: Papers in Honor of Paul F. Lazarsfeld*. New York (NY): The Free Press.
- . 1983. Individual action and social change: A no-theory of social change. Hobhouse Memorial Lecture. *British Journal of Sociology* 34(1): 1-18.
- . 1990. [1988]. Bo sociologija sploh kdaj normalna znanost? Prev. Marjan Kokot. *Časopis za kritiko znanosti* broj 132/133, str. 148-179.
- . 2003. *Raison. Bonnes Raisons*. Paris: PUF.
- . 2004. *Pourquoi les intellectuels n'aiment pas le libéralisme*. Paris: Odile Jacob.
- . 2005a. The social sciences and two types of relativism. *Journal of Classical Sociology* 5(2): 157-174.
- . 2005b. [2002]. *Imoralizam : sumrak morala, sumrak vrijednosti?* Prevela Mileva Filipović. Podgorica: CID.
- . 2006. À propos du relativisme des valeurs: Retour sur quelques intuitions majeures de Tocqueville, Durkheim et Weber. *Revue française de sociologie* 47(4): 877-897.
- . 2010. The cognitive approach to morality, in S. Hitlin and S. Vaysey (eds.), *Handbook of the Sociology of Morality*. Berlin: Springer.
- . 2012. [2010]. *Sociologija kao znanost*. Prevod i predgovor Rade Kalanj. Zagreb: Jesenski i Turk.
- . 2013. La science aux sources des faux savoirs dans l'espace public. *L'Année sociologique* 63(2): 307-341.
- Dekić, Milovan. 2013. Raymond Boudon, *Sociologija kao znanost. Političke perspektive* 3(1): 79-83.
- Edling, Christopher. 2014. Raymond Boudon Sociology as Science – An Intellectual Autobiography. *Journal of Classical Sociology* 14(2): 247-250.
- Evans-Pritchard, E. E. 1937. *Witchcraft, Oracles and Magic among the Azande*. Oxford: Clarendon Press.
- Filipović, Mileva. 2008. Sociologija i postpozitivističke paradigme: neke saznajne teškoće savremene sociologije. *Sociologija* god. L, broj 3: 251-266.

- Hamlin, Cynthia Lins. 2002. *Beyond Relativism: Raymond Boudon, cognitive rationality and critical realism*. London: Routledge.
- Hazdovac Bajić, Nikolina. 2013. Raymond Boudon, Sociologija kao znanost. *Društvena istraživanja* 22 (1): 201-204.
- Hechter, Michael, and Satoshi Kanazawa. 1997. Sociological rational choice theory. *Annual Review of Sociology* 23: 191-214.
- Ignjatović, Suzana. 2012. Raymond Boudon: La sociologie comme science. Paris: La Découverte, 2010. *Sociologija* god. LIV, broj 1: 206-208.
- . 2013. La sociologie comme science by Raymond Boudon. *European Sociological Review* 29(1): 131-133.
- . 2014a. Sociologija i (anti)liberalizam, u: Veselin Vukotić (ur.), *(Anti)liberalizam i ekonomija*. Beograd: Institut društvenih nauka.
- . 2014b. *Kognitivna teorija akcije Rejmona Budona*. Doktorska teza. Odeljenje za sociologiju. Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Kapferer, Bruce. (with contributions by Rohan Bastin, Barry Morris, David Rampton and Rohan de Silva Wijeyeratne) 2012. [1988]. *Legends of People, Myths of State. Violence, Intolerance, and Political Culture in Sri Lanka and Australia*. New and revised edition. New York and Oxford: Berghahn Books.
- . 2014. Back to the future: Descola's neo-structuralism. *Hau: Journal of Ethnographic Theory* [forthcoming].
- Lezaun, Javier. 2014. A reader's guide to the 'ontological turn' – part 2. <http://somatosphere.net/2014/01/a-readers-guide-to-the-ontological-turn-part-2.html>
- Manzo, Gianluca. 2011. Boudon's sketch for an autobiography. *Archives européennes de sociologie* LII (3): 589-591.
- Noé, Jean-Baptiste. 2011. La sociologie comme science de Raymond Boudon. *Contrepoints* 18 novembre 2011. <http://www.contrepoints.org/2011/11/18/56251-la-sociologie-comme-science-de-raymond-boudon>
- Schlee, Günther. 2008. *How Enemies are Made: Towards a Theory of Ethnic and Religious Conflicts*. New York and Oxford: Berghahn.
- Wettersten, John. 2012. Beyond methodological individualism: Social scientific studies of rational practice. *European Journal of Sociology* 53(1): 97-118.
- Wilson, Bryan R. (ed.) 1970. *Rationality*. Oxford: Basil Blackwell.
- Winch, Peter. 1958. *The Idea of a Social Science and Its Relation to Philosophy*. London: Routledge & Kegan Paul.

Primljeno: 28.8.2014.

Prihvaćeno: 17.10.2014.

Aleksandar Bošković

**THE SOCIOLOGIST WHO WASN'T THERE: RATIONALITY,
ANTHROPOLOGY AND RAYMOND BOUDON**

The paper presents an overview and a call for further appreciation of some of the most important ideas of the late French sociologist Raymond Boudon (1934-2013). The paper also deals with the possible reasons for the fact that, despite his global fame and influence, as well as the impact of his theories, Boudon was almost unknown in the region – with the exception of the recent translations of a little text dealing with morality (Boudon 2005b), and his intellectual autobiography, *Sociology as a Science*, in Zagreb (Boudon 2012). Boudon's diagnosis of the reasons for the crisis of contemporary sociology – the destructive influence of postmodernism and deconstruction – can also be recognized by scholars from other disciplines. Some of Boudon's ideas – especially in his considerations of rationality and relativism – also have important consequences for methodology of the social sciences in general, including anthropology. His important modifications of the rational choice theory had already an impact on how we interpret conflict in some parts of the world, especially East Africa.

Keywords: sociology – history; sociology – methodology; Raymond Boudon; rationality; sociology and anthropology; rational choice.